

Kantasaamen *-(e)hč̥e-frekventatiivijohtimen edustuksesta nykyisissä saamelaiskielissä

Eino Koponen¹ ja Juha Kuokkala²[0000-0002-7676-7473]

¹ Oulun yliopisto

² Helsingin yliopisto

Abstract. A survey of Saami *-(e)hč̥e frequentative verbs is made based on dictionary data from all Saami languages. The analysis of their base verbs shows that in most of the languages, the frequentative derivatives are not restricted to *ē-stem bases as in North Saami; specifically in Skolt and Kildin Saami, the derivational type seems to be productive on *ē- and *ō-stems as well.

Keywords: Saami languages, verbal derivation, frequentative verbs.

1 Johdanto

Artikkelissa selvitämme kantasaamen *-(e)hč̥e-asuun palautuvan frekventatiivijohtimen esiintymisedellytyksiä eri saamelaiskielissä. Aiemmissä saamen johto-opin yleisesityksissä (esim. Korhonen 1981; Sammallahti 1998) näkökulma on yleensä ollut varsin pohjoissaamekeskeinen ja aihetta käsittelevässä E. Itkosen artikkelissa (1980) itäsaamekeskeinen, joten kattavammin saamelaiskieliä edustava aineisto tuottaa aiheesta luotettavamman ja mahdollisesti jopa aiemmasta poikkeavan kokonaiskuvan. Tutkimuksemme osoittaaakin, että johdostyyppi ei juuri missään muualla kuin pohjoissaamessa rajoitu täysin *ē-vartalosiin kantaverbeihin, ja erityisesti koltan- ja kildininsaamassa johdostyyppi on produktiivinen myös kantaverbin ollessa *ē- tai *ō-vartalo.

Artikkelin tutkimuskysymyksiä ovat:

1. Kuinka paljon *-(e)hč̥e-johdoksia eri saamelaiskielistä on merkitty muistiin?
2. Mitkä johdoksista ovat saamelaiskielissä laaja- ja mitkä suppealevikkisiä?
3. Minkälaisia rajoituksia johdosten kantasanoilla on, ja eroavatko rajoitukset kielittäin?
4. Mitä morfofonologisia muutoksia kannassa johtimen edellä esiintyy?

Tutkimuksen aineistolähteinä ovat saamelaiskielten sanakirjat. Johdosten kokoamisessa olemme käyttäneet apuna sekä valmiiksi digitaalisessa muodossa olevia sanakirjoja ja tietokantoja että itse tutkimustarkoituksiin digitoimiamme sana-aineistoja. Tarkastelumme lähtökohtana on Jack Rueterin, Khalid Alnajjarin ja Mika Hämäläisen suunnittelema ja toteuttama koltansaamen Ve'rdd-tietokanta,¹ joka useimmille

¹ Toteutuksesta tarkemmin Alnajjar & al. 2020.

johdoksille näyttää myös niiden kantasanan. Frekventatiivijohdoksista kokoamamme aineisto on taulukkomuodossa artikkelin liitteenä. Artikkelissa ja taulukossa käytetyt aineistolähteiden lyhenteet on selitetty artikkelin lopussa.

2 Aineiston analyysi

2.1 Yleistä

Eri saamelaiskielistä löytyneiden **(e)hče*-frekventatiivijohdosten kantaverbejä on aineistossa yhteensä 244. Johdoksia esiintyy kaikissa saamelaiskielissä, ja löytyneiden johdosten lukumäärä kielittäin korreloi sen kanssa, miten suuri aineisto kyseisestä kielestä on ollut käytettävissämme. Eniten johdoksia on löytynyt pohjoissaamesta (109) ja seuraavaksi eniten koltansaamesta (88). Kildininsaamen (78) ja inarinsaamen (72) aineistossa johdoksia on enemmän kuin piitimensaamen (44), luulajansaamen (36) ja eteläsaamen (35) aineistossa. Vähiten on johdoksia löytynyt turjansaamen (10) ja uumajansaamen (7) suppeista aineistoista. Suuri osa johdoksista on kirjattu vain yhdestä tai kahdesta saamelaiskielestä, mutta erityisesti **ē*-vartaloisista monilla on (ainakin potentiaalisia) vastineita laajemminkin. Johdoksia, jotka tunnetaan vähintään 8 kielestä, ovat *čálašit* 'viillellä', *gáskkašit* 'pureskella', *gálašit* 'kahlata', *geasašit* 'vedellä', *mávssašit* 'maksella', *oadašit* 'uinaila', *buolašit* 'palaa', *vuorddašit* 'odotella' ja *váccašit* 'kuljeksia', joista viimeisenä mainittu tunnetaan kaikista 10 saamelaiskielestä.

Seuraavassa erittelemme tarkemmin eri vartalotyyppeihin kuuluvien kantaverbien edustumista johdoksissa. Koska aiemmassa kirjallisuudessa (mm. Korhonen 1981: 337–338, piitimensaamen osalta Ruong 1943: 118–120) huomiota on saanut lähinnä yleinen tyyppi, jossa kantaverbi on **ē*-vartaloisen ja johtimen alussa on satelliittivokaali **e* (Po *addit* 'antaa' → *attašit* 'annella'), otamme käsittelyn pohjaksi siitä poikkeavia sananmuodostusmalleja sisältävän koltan- ja kildininsaamen aineiston ja vertaamme tätä muiden saamelaiskielten aineistoihin.

2.2 Koltan- ja kildininsaamen johdokset

Koltansaamen Ve'rdd-tietokannassa on 34 verbiä, joiden infinitiivimuodossa on kaksi jalkaa ja niistä jälkimmäinen on *-čed*. Toisen jalan alussa oleva konsonantti *č* on (lukuun ottamatta muutamia poikkeuksia, joista enemmän tuonnempana) johdinaines, joka muodostaa frekventatiivisia eli tekemisen toistuvuutta² ilmaisevia johdoksia vartaloltaan kaksitavuisista kantaverbeistä. Johdin liittyy *e*-vartaloisen kantaverbin heikkoasteiseen vartaloon, jonka keskusvokaali on (kantaverbin infinitiivimuodosta

² Puheena oleva saamelaiskielten johdin voi verbi- ja kielikohtaisesti modifioida kantaverbin merkitystä muullakin tavoin. Israel Ruongin (1943: 118–120) mukaan johtimen piitimensaamelaisen vastineen merkitys voi olla myös diminutiivinen, perduratiivinen (= kontinuaatiivinen) tai resiprookkinen. – Johtimen suhteesta suomen johtimeen (*kulje*)ksi-, (*kanne*)ksi-ks. E. Itkonen 1980: 29–35, Korhonen 1981: 337–338, Sammallahti 1998: 92, Koponen 2013: 136–137.

poiketen) palataalistumattoman jalan korkea vokaali.³ Tällaisia ovat *čōōckčed* 'teniä (porosta)' (kv. *čā'ckked* 'iskeä, lyödä, heittää'),⁴ *jausced* 'riisuskella' (kv. *jā'hssed*), *jiälced* 'lellä' (kv. *jie'lled*), *joodčed* 'kuljeskella' (kv. *jāā'tted*), *juurdčed* 'ajatella' (kv. *ju'rdded*), *kaattčed* 'peitellä' (kv. *kā'tted*), *kooddčed* 'tappaa' (kv. *kā'dded*), *koozčed* 'valvoskella' (kv. *kāā'cced*), *kōōlvčed* 'sirotella' (kv. *kā'lvved*), *kuōddčed* 'kanniskella' (kv. *kue'dded*), *kiirdčed* 'lennellä' (kv. *ke'rdded*), *looggčed* 'longottaa' (kv. *lā'gged*), *njōōddčed* 'maistella' (kv. *njā'dded*), *piästčed* 'päästellä' (kv. *peā'sted*), *puuštčed* 'pudistella' (kv. *pu'sted*), *saattčed* 'saatella' (kv. *sā'tted*), *suustčed* 'nuuhkia' (kv. *su'sted*), *tooidčed* 'huuhdella' (kv. *tāi'dded*), *vaazčed* 'käveleskellä' (kv. *vā'zced*), *vuōjčed* 'ajella' (kv. *vue'jjed*), *vuōttčed* 'seurailla' (kv. *vue'tted*), *vuōrdčed* 'odotella' (kv. *vue'rdded*), *ōōpsčed* 'haistella' (kv. *ā'psced*). Vaikka asia ei Ve'rddistä ilmene, johtosuhteeltaan samanlaisia ovat myös verbit *kōōšnčed* 'aivastella' (kv. *kā'snned*), *tiāddčed* 'painella' (kv. *teā'dded*), *vuāstčed* 'ostella' (kv. *vuā'sted*), ja näihin rinnastuu vielä *vaardčed* 'horjua ennen kaatumista', jonka kantaverbi *vā'rdded** tunnetaan vain kildininsaamesta.⁵

Verbi *kaadčed* 'epäillä' on mitä ilmeisimmin virheellinen muoto pro *kaaddčed*, vrt. *kā'dded* 'epäillä', *kaaddčōōttād* id. Verbi *ruundčed* 'rynnistää (liikkeelle)' voi olla frekventatiivijohdos verbistä **ru'ndded* (vrt. Po *rundit* 'hinata, raahata') ja sen synonyymi *rānttčed* (? < *ronddčed*) saman verbin variantista **ronddad* (ks. TI 450). Verbi *ooldčed* 'ohjata (esim. venettä)' (TI 317) ei tunneta kantasanaa, rinnakkaisjohdoksia eikä vastineita muista saamelaiskielistä. Jos sanan alkuperäisempi asu olisi **ōōldčed*, kyseessä voisi kenties olla frekventatiivijohdos verbistä **ā'ldded* tai **ōlddād*, vrt. Ko *ālddned* 'lähestyä', Po *aldat* id.

Verbillä *maatčed* 'matkustella' (TI 244) on vastine pohjoissaamessa (*mátkkašit*) ja inarinsaamessa (*madhašit*; EI 2375.4), mutta kuten viimeksi mainitun äänneasu osoittaa, kyseessä ei alkuaan ole -č(ed)-johdos vaan -š(ed)-johdos. Kantasaltaan ja muutenkin hämära on *hārppčed* 'mököttää'; sekin voinee olla alkuaan -š(ed)-johdos (vrt. *kuākkšed* 'kököttää' ym.). Frekventatiivijohdos *rāävčed* 'kaivella' poikkeaa kaikista edellä käsitellyistä (paitsi *ronddčed* ja *hārppčed*?) sikäli, että sen vartalo-vokaali on matala ja sen kantasana on *a*-vartalo (*rāäppad*; TI 421).

Koltan- ja kuolansaamen tärkeimmässä sanastolähteessä TI:ssa on 79 koltansaamelaista frekventatiivista -čed-johdosta. Edellä mainituista Ve'rdd-tietokannan 30

³ Koltansaamen jalkarakenteesta ks. Koponen & Rueter 2016: 261–263 ja korkeista ja matalista vokaaleista Moshnikoff & al. 2020: 356 ja Feist 2015: 90–94. – Palataalistumattoman jalan ensimmäisen tavun korkea vokaali osoittaa, että seuraavan tavun (usein kadonnut) vokaali on kantasaaressa ollut **ε* tai **u*, matala vokaali taas, että seuraavassa tavussa on ollut **ā* tai **ō*.

⁴ Sama kantasanan ja johdoksen merkityssuhde esiintyy myös näiden sanojen pohjoissaamelaisilla vastineilla. – Johdosten ja kantaverbien merkitykset on pyritty esittämään mahdollisimman lyhyesti ja yleisluonteisesti; tarkempia tietoja löytyy sanakirjalähteistä.

⁵ Esitystekniikan yksinkertaistamiseksi käytämme koltan- ja kuolansaamen osalta yhtenäistettyä merkintätapaa, jossa kildinin- ja turjansaamen sanat on transponoitu koltansaamen mukaisiksi ja merkitty perässä olevalla asteriskilla (*).

frekventatiivijohdoksista⁶ 21 esiintyy myös TI:ssa ja 9 puuttuu TI:sta; TI:ssa puolestaan on 57 Ve'rdd-tietokannassa esiintymätöntä *-čed*-johdosta. TI:sta puuttuvista johdoksista paria lukuun ottamatta kaikki esiintyvät myös Ve'rdd-tietokannan pääasiallisessa lähteessä SM:ssa.

Kaikkien kildininsaamen johdosten lähde on TI. Koltan- ja kildininsaamelle yhteisiä johdoksia on TI:ssa 31; yhdelläkään niistä 9 koltansaamen johdoksista, jotka puuttuvat TI:sta,⁷ ei ole vastinetta kildininsaamessa, ja sama koskee turjansaamea, missä TI:n kirjaamia frekventatiivijohdoksia on 10.

2.3 Kantaverbinä muu kun **ē*-vartalo

TI:ssa on edellä puheena olleen sanan *räävčed* lisäksi 6 muutakin koltansaamen *-čed*-frekventatiivijohdosta, joiden kantasana on *a*-vartalo (< kantasamen **ō*) ja joiden ensimmäisen jalassa on kantasanan tapaan matala keskusvokaali. Näistä *käärđčed* 'tehdä ansoja' (TI 90; kv. *kärddad*), *kuärčed* 'ommella' (136; kv. *kuärrad*), *neeulčed* 'pujotella' (298; kv. *neullad*), *njuämčed* 'ryömiä' (303; kv. *njuämmad*) on johdoksen *räävčed* 'kaivella' (421; kv. *rääppad*) tapaan kirjattu vain koltasta, kun taas johdoksilla *seällčed* 'tyrkkiä' (491; kv. *seällad*) ja *tuärbčed* 'tarpoa' (619; kv. *tuärbbad*) on vastine myös kildininsaamessa.

TI:ssa on lisäksi kahdeksan samaan tyyppiin kuuluvaa kildininsaamen *-čed*-frekventatiivijohdosta, joilla ei ole vastinetta koltansaamessa. Näistä neljä on koltansaamen kanssa yhteisten kantaverbien johdoksia, ja neljän kantaverbilläkään ei ole sanakirjan valossa koltansaamelaista vastinetta: *neezzčed** 'niistellä' (907; kv. *neessad*), *reäggčed** 'itkeskellä' (428; kv. *reäkkad*), *vââzzčed** 'kaapia' (726; kv. *vââccad*), *vuälčed** 'yltää' (771; kv. *vuällad*); *käärčed** 'juoksennella' (845; kv. *käärčed*), *muäurčed** 'möyrytä' (896; kv. *m(u)äurrad**), *vääldčed** 'ahmia' (717; kv. *vääldad**), *vuälčed** 'kaluta' (771; kv. *vuällad**).

Vaikka Ve'rdd ei tällaisia tunne, TI:ssa on myös joukko frekventatiivisia *-čed*-johdoksia, joiden kantasana on *â*-vartalo (johdoksen ensimmäisessä jalassa on kantaverbin tapaan korkea vokaali; kantaverbejä yhteensä 29). Kuten taulukosta ilmenee, kolme tällaista verbiä on kirjattu sekä koltan- että kildininsaamesta (*šōōddčed* ← 'syntyä ym.', *tiiudčed* ← 'täytyä', *nootkčed* ← 'sulloa'); muista samaan ryhmään kuuluvista johdoksista 12 on kirjattu vain koltansaamesta ja 14 vain kildininsaamesta. Tällaisia **ē*-vartaloisten kantaverbien frekventatiivijohdoksia löytyy jonkin verran myös läntisemmistä saamelaiskielistä: inarinsaamesta kolme ja luulajan-, piitimen- ja eteläsaamesta kustakin kaksi. Johdoksista yksi on yhteinen inarinsaamelle ja eteläsaamelle (Et *voejhtjidh*, In *vuojâččid* 'uiskennella'); muilla ei ole vastineita yhdesäkään toisessa saamelaiskielessä (myöskään koltan- tai kildininsaamessa).

⁶ Sana *rânttčed* on laskettu frekventatiivijohdoksen *ruundčed* variantiksi, ja sanoja *ooldčed*, *maatkčed* ja *härppčed* ei ole laskettu frekventatiivijohdoksiksi.

⁷ Niiden lähteeksi on liitetäulukossa merkitty SM tai Ve. Ei ole perustetta olettaa, että nämä johdokset olisivat koltassa muita nuorempaa kerrostumaa.

2.4 Johdosten suhde kantaverbin vartalotyyppiin

Kaikissa kielissä yleisin ja pohjoissaamessa, uumajansaamessa ja turjansaamessa ainoa on alussa jo puheena ollut tyyppi, missä kantaverbin vartalovokaali on kantsaamen **ē*:n jatkaja, joka johtimen edellä vaihtuu kantsaamen *ɛ*:n jatkajaksi. On ajateltu, että kantsaameen palautuvassa tyypissä **kuontɛhčɛ*- (vrt. **kuontētɛk* 'kattaa') johtimen edellä (tai alussa) oleva *ɛ* on alkuaan lohjennut sellaisista **ɛ*-vartaloisista verbeistä, kuin **pɛsɛhčɛ*- (vrt. **pɛsɛtɛk* 'pestä'), **vuolɛhčɛ*- (vrt. **vuolɛtɛk* 'vuolla'). Epätietoista on, ovatko nykykoltan *pōðzzɛd*, *vuōlčɛd* edellä esitettyjen kantsaameilaisten johdosten suoria jatkajia, vai ovatko tämän tyypin johdokset nykysaamelaiskielissä niiden erilliskehityksen aikaisia uudismuodosteita. Olipa asia kummin tahansa, *â*-vartaloisten kantaverbien *-čɛd*-johdoksia ei koltan- ja kildininsaamessa voi pitää marginaalisina. Muiden saamelaiskielten harvalukuiset tapaukset eivät todista tämän tyypin säilymisestä eikä tyypin puuttuminen uumajan- ja turjansaamesta sen sekundaarisuudesta, mutta merkillepantavaa joka tapauksessa on sen täydellinen puuttuminen pohjoissaamesta, vaikka lähteinä on käytetty niin Pekka Sammallahten normikielen sanakirjaa (PS), Eliel Lagercrantzin murre-sanakirjaa (EL) kuin myös normi- ja murre-sanakirjan piirteitä yhdistelevää Konrad Nielsenin sanakirjaa (KN).⁸

Kuten edellä jo todettiin, marginaalinen ei koltan- ja kildininsaamessa ole myöskään tyyppi, missä frekventatiivijohdoksen kantana on *a*-vartalo (eli kantsaamen **ō*-vartalo) verbi. Tähän tyyppiin kuuluvien johdosten ensi tavussa oleva matala vokaali osoittaa, että johtimen edellä oleva vokaali ei ole ollut satelliitti-*ɛ*. Sikäli kuin kyseessä ole myöhäinen, suoraan kantaverbin infinitiivivartaloon perustuva muodostustyyppi, koltansaamen johdokset (*kuärčɛd*, *reäggčɛd* jne.) voivat periaatteessa olla kantsaamen **koarōhčɛ*-tyyppisten asujen suoria jatkajia, ja näin lienee kildininsaamessakin, vaikka ensi katsomalta asian voisi luulla olevan toisin. Korhosen (1981: 102–103) ja Sammallahten (1998: 26) mukaan nimittäin toisen tavun **ō*:n olisi kildininsaamessa, kuten läntisissä saamelaiskielissäkin, pitänyt kolmannen tavun *ɛ*:n edellä muuttua *u*:ksi, mikä puolestaan olisi aiheuttanut ensimmäiseen tavuun korkean vokaalin (**reakōhčɛ*- > **reakuhčɛ*- > **riäggčɛd**). Tämä kehitys ei kildininsaamessa kuitenkaan ole ollut poikkeuksetonta, minkä osoittavat frekventatiiviverbien preteritimuotojen kanssa homonymiset **ō*-vartaloisten verbien konditionaalimuodot *pääzzčɛm** 'puhaltaisin', *kuärčɛm** 'ompelisin' (Korhonen 1967: 92–93), joissa ensitavun vokaali niin ikään on matala. Näiden kahden muotoryhmän vertaaminen toisiinsa on sitäkin perustellumpaa, kun otetaan huomioon, että kyse ei ole satunnaisesta homonymiasta vaan siitä, että konditionaali (yleisen käsityksen mukaan, ks. Korhonen 1981: 253) on frekventatiivin edelleenkehittymä. Onkin mahdollista, että kehittyvä konditionaalikategoria on pyrkinyt hävittämään vanhan frekventatiivikategorian muilta kuin **ē*-vartaloisilta kantaverbeiltä, joissa puolestaan homonymia on vältetty **ɛ*-satelliittivokaalin avulla.

Koltansaamea läntisemmissä saamelaiskielissä ei ainakaan yksiselitteisiä **ō*-vartaloisten kantaverbien *-hčɛ*-frekventatiiveja esiinny. Luulajansaamessa on kuitenkin pari *-tj*-johdosta, jotka kenties jotenkin voisivat kuulua tähän yhteyteen.

⁸ Pohjoissaamessa tosin on pari frekventatiivijohdosta (*čuozašit* ja *sálvvašit*), joiden (**ē* >) *i*-vartaloisella kantaverbillä on (**ɛ* >) *a*-vartaloinen sivumuoto.

Yksi näistä on kantaverbin *luodjot* 'valittaa' johdos *luojitjit* 'valitella'. Toisen tavun *i*-vokaali jää kyllä muodosta **luojuhčē-* selittämättömäksi, mutta sellaiseksi se jää, lähdettiinpä sitten minkälaisesta alkumuodosta tahansa. Toinen yhtä arvoituksellinen sana on *gáritjit* 'puuhastella', jonka kantaverbi saattaisi merkityssuhteen hämäryydestä huolimatta olla joko (**korē-* >) *gárrát* 'sitoa yhteen' tai (**koarō-* >) *goarrot* 'ommella'.⁹

2.5 Monitulkintaiset vartalogot

Joidenkin frekventatiivijohdosten kantaverbit kuuluvat eri saamelaiskielissä eri vartalogotyyppeihin, tai niiden kantaverbissä esiintyy kielen sisäistä variaatiota, jonka voi ainakin potentiaalisesti ajatella vaikuttavan johdoksen muotoon ja olemassaoloon. Jälkimmäiseen ryhmään kuuluvia ovat ensinnäkin pohjoissaamen johdokset *čuozašit* ja *sálvvašit*, joiden kantaverbeillä *čuohcit* 'osua' ja *sálvit* 'tarttua hampailla'on (**ē* >) *a*-vartalogiset variantit *čuohcát* ja *sálvat*; kantaverbeillä on kummankin tyyppisiä vastineita muissakin saamelaiskielissä, mutta frekventatiivijohdos tunnetaan vain pohjoissaamesta.

Koltansaamassa johdoksen *paajjčed* kantaverbi on Paatsjoen murteen mukaisena kirjakieleen vakiintunut *paaččád* 'ampua', jonka vastineet Näätämön ja Nuortijärven murteissa sekä pohjoissaamassa ovat **ē*-vartalogia. Koltansaamen kirjakieleen vakiintuneita muotoja ovat läntisempien saamelaiskielten mukaiset *tooidčed* ja *tái'dded* 'huhuhtoa', kun taas Paatsjoen murteen mukaiset muodot ovat *táaidčed* ja *táiddad*. Koltansaamen johdoksen *vaatkčed* kantaverbi *vá'tkked* 'huojua' on Nuortijärven murteessa (**ō* >) *a*-vartalogi; Samanlaista **ē-* ja **ō-*vartalogin kahtalaisuutta esiintyy koltansaamen johdoksessa *ruundčed* ~ **roondčed* (ks. luku 2.2). Kildininsaamen johdoksen *viáltčed** kantaverbillä *veá'ltted** 'siirtää' on variantti *veá'lttad**, jolla on vastine turjansaamassa. Kildininsaamen johdoksen *šnuurkčed** 'röhkiä' kantaverbi on kildininsaamassa **ē*-vartaloginen, koltansaamassa **ō-*vartaloginen ja pohjoissaamassa **ē-*vartaloginen. Koltansaamen johdoksen *nooskčed* 'nuuhkia' kantaverbi on Paatsjoen ja suonikylän murteessa **ō-*vartalogi, Nuortijärven murteessa (pohjoissaamen vastineensa tapaan) **ē-*vartalogi ja kildininsaamassa **ē-*vartalogi.

Kildininsaamen johdoksen *caaunčed** 'piestä' kantaverbi on koltansaamassa **ē-*vartaloginen, muualla **ē-*vartaloginen. Kildininsaamen johdoksen *vōčckčed** 'kaapia' kantaverbi *vōčckád** 'piitimen-, inarin-, koltan- ja turjansaamelaisine vastineen on **ē-*vartalogi, kun taas sen uumajan-, luulajan- ja pohjoissaamelainen vastine ovat **ō-*vartalogia. Koltansaamen johdoksen *looggčed* 'irrotella' ja piitimensaamen johdoksen *siebdatjit* 'varustaa syötillä' kantaverbit ovat näissä kielissä **ē-*vartalogia, pohjoissaamassa taas **ō-*vartalogia.

⁹ Luulajansaamen lähteessä AK on vielä näitä muistuttavat *hajitjit* 'nalkuttaa' ja sen synonyymi *jahkutjit*, jotka kantasannattomina on jätetty pois taulukosta, samoin kuin *luotsitjit* 'valitella' ja (sekä OK:ssa että AK:ssa esiintyvää) *váratjit* 'aiheuttaa veden väreilyä', jonka yhteyteen kuuluneen substantiivi *váras* 'veneen vana' (EL 8451). AK:ssa esiintyvien sanojen *ráhtsatjit* 'raiskata' ja *smieritjit* 'märehtii' (vrt. Po *rohcošit* 'irstailla' ja *smirezit* 'märehtii') johdin on muuta alkuperää.

Koltansaamen johdoksen *oudčed* 'annella' ensi tavun vokaali on poikkeuksellisesti matala (kantaverbin *u'vded* 'antaa' odotuksenmukainen johdos olisi korkeavokaalinen **uudčed*; johdoksen *oudčed* odotuksenmukainen kantaverbi olisi **ău'dded*, **ouddad* tai **ouddâd*). Kantaverbin suhde äänteellisesti läheisiin muiden saamelaiskielten synonyymeihin, joiden kantasaamelaiseksi alkumuodoksi voi rekonstruoida **(v)entē-*, on hämärä.¹⁰ Kildininsaamen johdoksen *vuälčed** 'yltää' kantaverbi on koltan- ja turjansaamen tapaan **ō*-vartaloinen *vuällad** (< **oalō-*), mutta sen vastineet lähempänä palautuvat kantasaamelaiseen asuun **olē-*.

Eteläsaamen johdoksen *jamhkehtjidh* 'sammua; nukahdella' kantaverbi *jamhkedh* kuuluu taivutustyyppiin, jonka kantasaamelainen tausta on hämärä. Inarinsaamen johdokselle *vevdâččid* 'raijata mukanaan' eivät aineistolähteet tunne kantasanaa. Koltansaamen verbi *miärkčed* 'merkitä' on TI:n mukaan frekventatiivijohdos, jolloin sen kantasana olisi saman lähteen mukainen *miärkkâd*. Kirjakelessä kantaverbi on pohjoissaamen tapaan *meärkkad*. Ainakaan alkuaan *miärkčed* ei kuitenkaan ole frekventatiivijohdos, vaan luvussa 2.2 mainittuun sanaan *maatkčed* rinnastuva muodoste (vrt. *Po mearkkašit*, In *merhâšid*).

3 Tulosten yhteenveto

Tutkimuksen päätuloksena voidaan todeta, että koltan- ja kildininsaamassa **(e)hčē*-frekventatiivijohdostyyppi on produktiivinen myös kantaverbin ollessa **ē*- tai **ō*-vartalo. Muissa saamelaiskielissä ei **ō*-vartaloiden johdoksia (paria luulajansaamen tulkinnanvaraista tapausta lukuun ottamatta) esiinny; yksittäisiä **ē*-vartaloiden johdoksia esiintyy useissa saamelaiskielissä. Kaikissa saamelaiskielissä yleisin ja pohjoissaamassa yksinomainen on kirjallisuudesta tuttu tyyppi, missä kantaverbi on **ē*-vartaloinen ja johtimen alussa on satelliittivokaali **ē*, mikä puolestaan vaikuttaa edellisen tavun vokaalin laatuun kullekin kielelle ominaiseen tapaan.¹¹ Suuri osa johdoksista on kirjattu vain yhdestä tai kahdesta saamelaiskielestä, mutta erityisesti **ē*-vartaloisten osalta on ilmeistä, että monilla niistä on (ainakin potentiaalisia) vastineita laajemminkin, ja **ē*-vartaloihin liittyvää tyyppiä voidaan näin ollen pitää kantasaamelaisena. Koska yksittäisillä **ē*-vartaloista muodostetuilla johdoksilla puolestaan ei juurikaan ole vastineita saamelaiskielten välillä, muodostustyyppin voi vain varauksin olettaa suoraan jatkavan **-ē* → **-ēhčē* -tyypin analogiamallina muinoin toiminutta **-ē* → **-ēhčē* -tyyppiä. Sama koskee levikiltään vain koltan- ja kildininsaameen rajoittuvaa **-ō* → **-ōhčē* -tyyppiä.¹²

¹⁰ Hämärä on myös näiden suhde itämerensuomen *anta*-vartaloon sekä sen saamelaiseen vastineeseen **vuomtē-* 'myydä; antaa'.

¹¹ Muissa saamelaiskielissä paitsi uumajan-, piitimen- ja pohjoissaamassa ensi tavun matala vokaali muuttuu korkeaksi (jos tämä vaihtelu kyseistä vokaalia koskee), ja lisäksi koltan-, kildinin- ja turjansaamassa sekä eteläsaamassa sanan ensimmäinen jalka depalataalistuu.

¹² Kiitämme artikkelimme vertaisarvioijia asiantuntevista kommentista ja pahoittelemme, ettemme tämän julkaisun poikkeuksellisen tiukan aikataulun vuoksi pysty useampia niistä tässä vaiheessa ottamaan huomioon. Tarkoituksenamme on jatkaa saman aihepiirin käsitelyä toisaalla, ja hyödynnämme saamaamme palautetta siinä yhteydessä.

Aineistolitteen saatteeksi

Kaikki lähteistämme löytyneet frekventatiivijohdokset on koottu taulukoksi (Liite 1)¹³, jonka pystyrivi osoittaa johdoksen kielen ja vaakarivi sanueen kantaverbin. Kantaverbin edustajaksi on valittu pohjoissaamen verbi, jos sellainen löytyy lähteestä PS (tai KN), ja muussa tapauksessa läntisin kieli, jossa sekä kantaverbi että johdos tunnetaan. Sanueet on jaettu (pääosin) kolmeen ryhmään kantaverbin vartalotyypin mukaan; neljäntenä ryhmänä on joukko verbejä, joiden vartalotyyppiä ei ole määritelty (näistä tarkemmin tekstissä). Ryhmien sisällä sanueet on järjestetty ensisijaisesti lähteen EL sanuumeroiden ja toissijaisesti lähteen PS sivunumeroiden mukaan. Kummassakaan näistä esiintymättömät sanat on järjestetty kantaverbin edustajan lähteen ja sen sivunumeron (inarinsaamen osalta lähteen EI artikkelinumeron) mukaan. Jos johdoksen lähde ei ole osoitettu, se on eteläsaamassa BM, uumajansaamassa WS, piitimensaamassa IR, luulajansaamassa OK, pohjoissaamassa PS, inarinsaamassa EI ja koltan-, kildinin- ja turjansaamassa TI. Kildinin- ja turjansaamen sanat on transponoitu koltansaamen mukaisiksi ja merkitty *-merkillä. Muiden saamelaiskielten sanat esitetään kunkin kielen virallisella kirjoitustavalla.

¹³ <https://zenodo.org/record/4592282>

Aineistolähteiden lyhenteet

Kielten lyhenteet

Et = eteläsaame	AK = Kintel 2012
U = uumajansaame	BM = Bergsland & Magga 1993
Pi = piitimensaame	EI = Erkki Itkonen 1986–89
Lu = luulajansaame	EL = Lagercrantz 1939
Po = pohjoissaame	IR = Ruong 1943
In = inarinsaame	JW = Wilbur 2020
Ko = koltansaame	KN = Nielsen 1979 [1932–62]
Ki = kildininsaame	OK = Korhonen 2005
T = turjansaame	PS = Sammallahti 1989
	SM = Sammallahti & Moshnikoff 1991
	TI = T. I. Itkonen 1958
	Ve = Ve'rd
	WS = Schlachter 1958

Lähteet

- Alnajjar, Khalid & Hämäläinen, Mika & Rueter, Jack & Partanen, Niko 2020: Ve'rd. Narrowing the gap between paper dictionaries, low-resource NLP and community involvement. – Proceedings of the 28th International Conference on Computational Linguistics: System Demonstrations. 1–6. <http://dx.doi.org/10.18653/v1/2020.coling-demos.1>
- Bergsland, Knut & Magga, Lajla Mattsson 1993: Åarjelsaemien-daaroen baakoegærja / Sydsamisk-norsk ordbok. [Lakselv:] Idut.
- Feist, Timothy 2015: A Grammar of Skolt Saami. Suomalais-Ugrilaisen Seuran toimituksia 273. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Itkonen, Erkki 1980: Über einige lappische Verbalsuffixe. – Suomalais-Ugrilaisen Seuran aikakauskirja 76: 23–41.
- Itkonen, Erkki 1986–89: Inarilappisches Wörterbuch. 1–3. Lexica Societatis Fenno-Ugricae 20. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Itkonen, T. I. 1958: Koltan- ja kuolanlapin sanakirja / Wörterbuch des Kolta- und Kolalappischen. I–II. Lexica Societatis Fenno-Ugricae 15. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Kintel, Anders 2012: Julevsáme-dárro báhkogirjje. <http://gtweb.uit.no/webdict/ak/smj2nob/> (luettu 2020-11-25).
- Koponen, Eino 2013: Beiträge zur uralischen Wortbildungslehre mit besonderer Berücksichtigung des Samischen. Finnisch-Ugrische Mitteilungen 37: 77–159.
- Koponen, Eino & Rueter, Jack 2016: The first complete scientific grammar of Skolt Saami in English. – Finnisch-Ugrische Forschungen 63: 254–344.
- Korhonen, Mikko 1967: Die Konjugation im Lappischen: Morphologisch-historische Untersuchung. I. Die finiten Formkategorien. Suomalais-Ugrilaisen Seuran Toimituksia 143. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Korhonen, Mikko 1981: Johdatus lapin kielen historiaan. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

- Korhonen, Olavi 2005: Báhkogirjje. Julevusámes dárrui, dáros julevusábmái. Lulesamisk svensk, svensk lulesamisk ordbok. Jokkmokk: Sámič áhpadusguovdásj.
- Lagercrantz, Eliel 1939: Lappischer Wortschatz. Lexica Societatis Fenno-Ugricae 6. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Moshnikoff, Satu & Moshnikoff, Jouni & Koponen, Eino & Lehtinen, Miika 2020: Sää'mkiöl kiöllvue'ppes. Koltansaamen kielioppi. Mustasaari: Saamelaiskäräjät.
- Nielsen, Konrad 1979 [1932–62]: Lappisk (samisk) ordbok / Lapp dictionary 1–5. Based on the Dialects of Polmak, Karasjok and Kautokeino. 2. opplag. Instituttet for sammenlignende kulturforskning, Serie B: 17. Oslo.
- Ruong, Israel 1943: Lappische Verbalableitung dargestellt auf Grundlage des Pitelappischen. Uppsala.
- Sammallahti, Pekka 1989: Sámi-suoma sátnegirji / Saamelais-suomalainen sanakirja. Ohcejohka: Jorgaleaddji.
- Sammallahti, Pekka & Moshnikoff, Jouni 1991: Suomi-koltansaame sanakirja. Lää'dd-sää'm sää'nnke'rjj. Ohcejohka: Girjegiisá Oy.
- Sammallahti, Pekka 1998: The Saami languages: An introduction. Kárášjohka: Davvi Girji.
- Schlachter, Wolfgang 1958: Wörterbuch des Waldlappendialekts von Malå und Texte zur Ethnographie. Lexica Societatis Fenno-Ugricae XIV. Helsinki: Suomalais-Ugrilainen Seura.
- Ve'rdd: Koltansaamen sanastotietokanta. https://www.akusanat.com/verdd_sms/ (luettu 2020-02-01).
- Wilbur, Joshua (toim.) 2020: Bidumsáme Báhkogirjje / Pitesamisk ordlista / Pite Saami Word List [online-tietokanta]. <http://saami.uni-freiburg.de/psdp/pite-lex/> (luettu 2020-04-24).